

## Terenski dnevnik i terenske beleške

Teodora Jovanović

U etnografskim je istraživanjima pisanje beleški deo radnog procesa. Prilikom odlaska na teren, bilo da je taj teren na fizički udaljenom mestu ili "kod kuće", mi kao etnografi posmatramo, promišljamo, učestvujemo i utičemo na fragmente istraživane stvarnosti koju, na različite načine i u različitim medijima, beležimo. Terenski dnevnik je jedna od metodoloških alatki za takvo beleženje, preciznije za beleženje našeg iskustva i prisustva na terenu, često, poput ostalih terenskih, tekstualnih ili drugih beleški, nevidljiva čitaocima objavljenih radova.

Granice između pojedinih načina beleženja ili vrsti terenskih beleški nisu čvrste i jednoznačne (v. npr. Sanjek 1990), pa će tako, primerice, neko zvati terenskim dnevnikom ono što će drugom biti terenske beleške, neko će sve svoje beleške s terena zvati terenskim beleškama ili terenskim dnevnikom, a neko će jedne jasno odvajati od drugih, primerice opširnije i refleksivne opise i opservacije u dnevnom ritmu pisane tek nakon određene terenske situacije, od kratkih, uz događaje, posmatranja, razgovore pa i intervjuve simultano ili gotovo simultano pisanih beleški, natuknica, ključnih reči ili sl. K tome, dok pojedini istraživači terenskim beleškama nazivaju tekstualne zapise na papiru, u svesci ili kompjuteru, te ih rabe kao primarni način beleženja terena, drugi ponajprije fotografišu, snimaju video ili zvuk, crtaju, skiciraju ili sakupljaju objekte (v. npr. Andersen et al. 2020), što se takođe, u širem smislu, može obuhvatiti pojmom terenskih beleški ili terenskog dnevnika. Iako se terenske beleške mogu objaviti samostalno, u integralnom obliku ili umetnute u znanstvene tekstove, one su ipak primarno skice, podsetnici, predlošci, izvori za pisanje znanstvenih radova, odnosno tekstovi koji nisu namenjeni objavljivanju (npr. dnevnik Malinowskog) te ih istraživači pišu za sebe ili ih mogu deliti sa saradnicima.

Kao i u drugim etnografskim istraživačkim kontekstima pisanje terenskog dnevnika ili beleški neizostavni je deo terenskog rada i u istraživanjima **ilegalnih migracija**, dakako s određenim specifičnostima poput, primerice, naglašenijeg straha od gubitka beleški zbog mogućih, uz „sigurnosno-represivni okvir menadžmenta migracija vezanih“, „vrlo konkretnih, egzistencijalnih posledica za sve uključene“ o čemu govori rad nastao u kontekstu istraživanja balkanskog koridora (Hameršak i Pleše 2017:127). Iz istoga je konteksta proistekao i rad koji terenske beleške rabi kao „autoetnografsko svjedočenje vlastita iskustva“ istraživačkog volontiranja u izbegličkom kampu ali i kao „prilog etnografskoj praksi gustog opisa“ jedne od središnjih točaka toga kampa (Jambrešić Kirin i Škokić 2017: 88). Primer objavljivanja beleški sa terena na temu tzv. migrantske krize u Bihaću (Bosna i Hercegovina) predstavlja tekst Azre Hromadžić (2020) objavljen kao doprinos broju časopisa *movements* posvećenom graničnom režimu na Balkanu. Hromadžić u tekstu kombinuje fotografije i etnografske opise (mesta, situacija, opservacija i razgovora) sa antropološkom literaturom i analitičkim refleksijama. U tom se tekstu pojam "beleški" odnosi na terenske zabeleške o Bihaću, na asocijativno iznošenje impresija o događajima koji okružuju istraživačicu i kojih je ona deo.

U sklopu ERIM-ovih terenskih istraživanja, saradnici vode terenske dnevnike i beleške čije fragmente predstavljamo ovde i u izvornoj ili gotovo izvornoj formi, odnosno bez naglašene analitičke interpretacije (v. **party**), i uz kontekstualizaciju i interpretaciju odnosno kao svojevrsni dodatak osnovnom tekstu natuknice (v. **Šid**).

10. 3. 2022.

### Literatura

Andersen, Astrid Oberborbeck, Anne Line Dalsgård, Mette Lind Kusk, Maria Nielsen, Cecilie Rubow i Mikkel Rytter, ur. 2020. *Anthropology Inside Out. Fieldworkers Taking Notes*. Canon Pyon: Sean Kingston Publishing.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. "Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbeglice". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 101-132.

Hromadžić, Azra. 2020. "Notes from the Field. 'Migrant Crisis' in Bihać, Bosnia and Herzegovina". *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 163-180.

Sanjek, Roger, ur. 1990. *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. Ithaca i London: Cornell University Press.

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbegličkom kampu u Slavenskom Brodu“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar

za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 81-100.